7. 3. 2005

ID: 31507

Zákaz konkurence

Závazku zaměstnance, aby využíval po skončení pracovního poměru svojí odborné kvalifikace jen v omezeném rozsahu, odpovídá jen taková povinnost zaměstnavatele, která přináší hospodářský prospěch zaměstnanci přímo v době trvání jeho závazku, tj. také po sjednanou dobu po skončení pracovního poměru. Skutečnosti, jak vysokou vyplácel zaměstnavatel mzdu zaměstnanci za trvání pracovního poměru nebo jaké náklady vynaložil na zvýšení nebo prohlubování kvalifikace zaměstnance, jsou tu nerozhodné.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 1098/2003, ze dne 18.9.2003)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl v právní věci žalobce M. K., zastoupeného advokátem, proti žalovanému J. S., zastoupenému advokátem, o 100.000,- Kč s příslušenstvím, vedené u Okresního soudu v Příbrami pod sp.zn. 8 C 120/2002, o dovolání žalovaného proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 11. února 2003 č.j. 23 Co 5/2003-67, tak, že rozsudek krajského soudu se zrušuje a věc se vrací Krajskému soudu v Praze k dalšímu řízení.

Z odůvodnění :

Žalobce se domáhal, aby mu žalovaný zaplatil 100.000,- Kč. Žalobu odůvodnil zejména tím, že žalovaný u něj pracoval na základě pracovní smlouvy ze dne 31.8.1997 jako praktický technik. Vzhledem k tomu, že žalovaný přicházel do styku "s citlivými ekonomickými údaji o podnikatelských aktivitách" žalobce a že mezi dovozci autolaků a autolakýrnického materiálu do České republiky "panovala a stále panuje silná rivalita a konkurence, včetně tzv. přetahování a přeplácení klíčových zaměstnanců konkurentů", uzavřeli účastníci dne 6.4.1999 dodatek č.1 k pracovní smlouvě, v němž byly sjednány mimo jiné jednak "zákaz konkurence zaměstnance", blíže vymezený v ustanovení čl. 3.1 dodatku, jednak smluvní pokuta za porušení tohoto závazku ve výši 80% hrubé mzdy zaměstnance za uplynulých 12 měsíců. Pracovní poměr mezi účastníky byl rozvázán dohodou ke dni 25.2.2000 a žalovaný v době 12 měsíců po skončení pracovního poměru nastoupil do zaměstnání u společnosti I., s.r.o., a posléze u podnikatele Ing. P. M., kteří podnikají ve stejném hlavním oboru podnikání jako žalobce (v oblasti prodeje autolaků a autolakýrnické techniky). Přestože žalovaný porušil sjednaný zákaz konkurence, odmítá žalobci zaplatit smluvní pokutu.

Žalovaný namítal, že k podpisu dodatku č. 1 k pracovní smlouvě "byl donucen pod pohrůžkami finančních sankcí nebo i výpovědi" a že dodatek č. 1 byl uzavřen v době, kdy "pro tento akt nebyla opora v zákoníku práce"; uvedený dodatek k pracovní smlouvě je proto neplatným právním úkonem. V rozporu se zákonem je podle názoru žalovaného též sjednaná smluvní pokuta, která "rovněž neodpovídá ustanovení § 29 zákoníku práce v odst.2" a které je "neurčitá a nepřiměřená".

Okresní soud v Příbrami rozsudkem ze dne 16.10.2002 č.j. 8 C 120/2002-48 žalobu zamítl a rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalovanému na náhradě nákladů řízení 19.500,- Kč. Na základě výsledků dokazování dovodil, že v dodatku č. 1 k pracovní smlouvě, uzavřeném dne 6.4.1999, byla konkurenční doložka sjednána platně, neboť žalovanému se nepodařilo prokázat tvrzení, že by jej podepsal pod nátlakem, a že výše smluvní pokuty, kterou žalobce "snížil jednostranným právním úkonem z původně ujednaných 80% hrubé mzdy za uplynulých 12 měsíců na 100.000,- Kč a sjednanou dobu 18 měsíců od rozvázání pracovního poměru na 12 měsíců", není "neúměrně vysoká". I když zákoník práce v době, kdy byl sjednán dodatek č. 1 k pracovní smlouvě, výslovně neupravoval tzv. konkurenční doložku, ustanovení § 29 odst.2 zákoníku práce ve znění účinném ke dni 6.4.1999 umožňovalo mimo podstatných náležitostí pracovní smlouvy dohodnout také další podmínky, na nichž mají účastníci zájem; takovou další podmínkou mohla být i tzv. konkurenční doložka. Žalobu považoval však soud prvního stupně za nedůvodnou, a to z důvodu, že sjednaný zákaz konkurence "je příliš široký a diskriminující ve vztahu k žalovanému, když se mu zakazuje mimo jiné se byť jen nechat zaměstnat u jiné právnické osoby s podobným předmětem podnikání". Žalovaný navíc svým nástupem "k firmám" I., s.r.o., a Ing. M. – A. C. žalobce "nijak nepoškodil"; "u první firmy" byl pracovní poměr skončen ve zkušební době a byl přijat "s jinou náplní práce, než je oblast autolaků", u "firmy Ing. P. M." nevyužíval zkušenosti získané u bývalých zaměstnavatelů a u obou měl nižší výdělek než u žalobce.

K odvolání žalobce Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 11.2.2003 č.j. 23 Co 5/2003-67 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobě vyhověl, a rozhodl, že žalovaný je povinen zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně 27.710,- Kč a na náhradě nákladů odvolacího řízení 25.572,- Kč, vše k rukám advokáta Mgr. P. Š. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně v tom, že ustanovení § 29 odst.2 zákoníku práce ve znění účinném do 31.12.2000 umožňovalo v rámci sjednání "dalších podmínek, na kterých mají účastníci zájem", uzavření tzv. konkurenční doložky a že její sjednání v dodatku č. 1 k pracovní smlouvě je platným právním úkonem. Na rozdíl od soudu prvního stupně však dovodil, že "není pochyb o určitosti a jednoznačnosti" zákazu pro žalovaného "být zaměstnán u jiného zaměstnavatele se stejným předmětem podnikání", že sjednaná osmnácti měsíční lhůta trvání zákazu konkurence je sice "poměrně dlouhá" (přesahující o polovinu maximální dobu uzákoněnou od 1.1.2001), však žalovaný porušil zákaz konkurence v průběhu šesti měsíců (v případě společnosti I., s.r.o) a deseti měsíců (v případě "firmy" Ing. P. M.) od rozvázání pracovního poměru účastníků, a že sjednaná výše smluvní pokuty ve výši 80% hrubé mzdy žalovaného za posledních 12 měsíců pracovního poměru u žalobce (s právem žalobce ji popřípadě snížit) je sice vysoká, ale žalobou uplatněná částka není nepřiměřená. Protože předmětem podnikání společnosti I., s.r.o a Ing. K. M. jsou činnosti, které se shodují "ve značné míře" s poměrně široce a různorodě vymezeným předmětem podnikání žalobce, není významné, zda a do jaké míry žalovaný poškodil svým nástupem do zaměstnání u "těchto firem" žalobce, ale okolnost, zda došlo k porušení sjednané konkurenční doložky. Svůj závazek v tomto směru žalovaný porušil, a proto je povinen zaplatit žalobci požadovanou smluvní pokutu.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání. Namítá, že soudy nesprávně posoudily otázku platnosti tzv. konkurenční doložky. Uvedená doložka byla účastníky sjednána dne 6.4.1999 a právní úprava v té době platná neumožňovala sjednat zákaz konkurenčního jednání i pro dobu po skončení pracovního poměru a neumožňovala ani zajištění závazků z pracovněprávních vztahů sjednáním smluvní pokuty. I když kogentní charakter zákoníku práce byl zpochybněn "nálezem Ústavního soudu č. II 192/95 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu", vyplývá z něj, že smluvní konkurenční doložka by se měla vztahovat jen na omezení podnikatelské činnosti, nikoliv však na jakoukoliv výdělečnou činnost vykonávanou v pracovněprávním vztahu. Žalovaný po rozvázání pracovního poměru se žalobcem žádnou samostatnou výdělečnou činnost neprovozoval, neboť se stal zaměstnancem v pracovním poměru. Doba omezení vyplývajících z tzv. konkurenční doložky by podle uvedeného nálezu Ústavního soudu neměla přesáhnout jeden rok. V posuzovaném případě však byla sjednána na dobu 18 měsíců, a proto je i z tohoto důvodu neplatná. Žalovaný navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a aby mu věc vrátil k dalšímu řízení.

Žalobce navrhl, aby dovolací soud dovolání zamítl. Uvedl, že v souladu s ustanovením čl. 3.4 dodatku č. 1 k pracovní smlouvě omezil zákaz konkurence tím, že jeho dobu snížil na 12 měsíců a že smluvní pokutu omezil na maximální částku 100.000,- Kč; tímto úkonem konvalidoval případnou neplatnost ujednání zákazu konkurence, když se jím "dostal na úroveň stávající právní úpravy zákazu konkurence ve smyslu ustanovení § 29 odst.2 zákoníku práce v platném znění". Zákaz konkurence byl mezi účastníky sjednán jako vzájemný (synallagmatický) závazek, když omezení žalovaného po skončení pracovního poměru spočívající ve sjednaném zákazu konkurence bylo ze strany žalobce kompenzováno výhodami, které poskytl žalovanému za trvání pracovního poměru; tyto výhody spočívaly ve "vysoce nadprůměrné mzdě" a v "investicích žalobce vložených do žalovaného za účelem zvyšování jeho odborné úrovně a kvalifikace" (větší počet zahraničních školení, na které žalovaného po vzájemné dohodě vysílal a na kterých se "významnou měrou finančně podílel"). Protože žalovaný nenavrhl žádné důkazy, které by platnost zákazu konkurence zpochybňovaly, je rozsudek odvolacího soudu správný.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o.s.ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek ve smyslu ustanovení § 242 o.s.ř. bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1 věta první o.s.ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Z hlediska skutkového stavu bylo v projednávané věci zjištěno (správnost skutkových zjištění soudů dovolatel nezpochybňuje), že žalovaný pracoval u žalobce na základě pracovní smlouvy ze dne 31.8.1997 jako "praktický technik". Dne 6.4.1999 účastníci uzavřeli dohodu označenou "Dodatek č. 1 k pracovní smlouvě", v níž se žalovaný mimo jiné zavázal (v čl. 3.1. dohody), že vedle svého zaměstnání vykonávaného v pracovním poměru u žalobce nebude vykonávat jinou výdělečnou činnost, která je shodná nebo podobná předmětu činnosti žalobce, že nebude vlastním jménem nebo na vlastní účet uzavírat obchody, jež souvisejí s podnikatelskou činností žalobce, že nebude zprostředkovávat pro jiné osoby obchody, jež souvisejí s podnikatelskou činností žalobce, že nebude vykonávat činnost jako statutární orgán nebo člen statutárního orgánu nebo jiného orgánu (i dozorčí rady) jiné právnické osoby se stejným nebo podobným předmětem podnikání jako má žalobce, že se nebude podílet na podnikání jiné právnické osoby se stejným nebo podobným předmětem činnosti jako má žalobce, a to jako zaměstnanec, společník, akcionář, člen družstva nebo tichý společník, a že se nebude podílet na podnikání jiné fyzické osoby se stejným nebo podobným

předmětem podnikání jako má žalobce, a to jako zaměstnanec, člen sdružení, spolupracující osoba (manžel) nebo tichý společník. V dohodě bylo současně sjednáno (v čl. 3.2., 3.3. a 3.4. dohody), že uvedený "zákaz konkurence" platí po celou dobu trvání pracovního poměru účastníků a po dobu 18 měsíců od okamžiku skončení tohoto pracovního poměru, že v případě porušení povinnosti zákazu konkurence žalovaným vzniká žalobci nárok na zaplacení smluvní pokuty ve výši 80% z hrubé mzdy žalovaného, kterou mu žalobce poskytl za posledních 12 měsíců pracovního poměru, a že žalobce je oprávněn zákaz konkurence uložený dohodou žalovanému omezit či zrušit, přičemž takový úkon může žalobce pod sankcí neplatnosti učinit pouze písemnou formou. Pracovní poměr účastníků skončil podle zjištění soudu prvního stupně na základě výpovědi z pracovního poměru podané žalovaným dnem 31.5.2000. Po rozvázání pracovního poměru účastníků nastoupil žalovaný od 15.8.2000 do pracovního poměru u obchodní společnosti I., s.r.o. jako "technik - průmyslové barvy" a od 27.11.2000 u podnikatele Ing. P. M. jako "technik - obchodní prodejce podkladových materiálů". Uvedení noví zaměstnavatelé žalovaného mají zčásti shodný předmět podnikatelské činnosti jako žalobce.

Za tohoto skutkového stavu bylo pro rozhodnutí projednávané věci v první řadě významné, zda ujednání účastníků obsažená v dohodě ze dne 6.4.1999 (zejména v jejím čl. 3.1., 3.2. a 3.3.) jsou platnými právními úkony. S názorem soudů obou stupňů, že ustanovení § 29 odst.2 zákoníku práce ve znění účinném do 31.12.2000 umožňovalo v rámci sjednání "dalších podmínek, na kterých mají účastníci zájem", uzavření tzv. konkurenční doložky a že její sjednání v dohodě ze dne 6.4.1999 je platným právním úkonem, dovolací soud nesouhlasí.

Při posuzování platnosti tzv. konkurenční doložky obsažené v čl. 3.1., 3.2. a 3.3. dohody ze dne 6.4.1999 je třeba - z hlediska určení povahy práv a povinností, které mají být obsahem právního vztahu založeného tímto právním úkonem - přihlédnout především ke skutečnosti, že jejich předmětem měla být i v době po skončení pracovněprávního vztahu účastníků ochrana žalobce před činností žalovaného, která by měla vůči němu soutěžní povahu. Předmětem ochrany měly být - jak vyplývá z obsahu dohody a jak uváděl žalobce v řízení před soudy - skutečnosti obchodní, výrobní či technické povahy související s podnikem, které mají skutečnou nebo alespoň potenciální materiální či nemateriální hodnotu, nejsou v příslušných obchodních kruzích běžně dostupné a mají být podle vůle podnikatele utajeny. Z uvedeného vyplývá, že se jednalo o ujednání vyplývající z ochrany obchodního tajemství (srov. § 17 až § 20 obch. zák.) upravující vzájemné vztahy účastníků také v době po skončení jejich pracovního vztahu. Protože možnost sjednání tzv. konkurenční doložky nebyla ještě v té době jako smluvní typ v českém právním řádu upravena (srov. bod 18. zákona č. 155/2000 Sb., kterým se mění zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony), příslušelo platnost ujednání účastníků vzhledem k jejich obsahu posuzovat na základě příslušných ustanovení občanského, resp. obchodního zákoníku (srov. právní názor vyslovený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11.4.2002 sp. zn. 21 Cdo 1276/2001, uveřejněný pod č. 132 v časopise Soudní judikatura, roč. 2002). Soudy proto vycházely z nesprávného právního názoru, když ujednání účastníků o tzv. konkurenční doložce obsažené v dohodě ze dne 6.4.1999 posuzovaly podle ustanovení zákoníku práce, zejména ustanovení § 29 odst.2 ve znění účinném do 31.12.2000; jejich závěr, že šlo o platný právní úkon, proto již z tohoto důvodu nemůže obstát.

S přihlédnutím k tomu, že vlastní podstatou posuzované věci zůstává zachování rovnosti účastníků v jejich právu podnikat nebo provozovat jinou hospodářskou činnost, popřípadě získávat prostředky pro své životní potřeby prací, garantované čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (k tomu srov. též nález Ústavního soudu ČR ze dne 1.11.1995 sp. zn. II. ÚS 192/95, uveřejněný pod č. 73 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 4, roč. 1995, na který odkazují rovněž oba účastníci), bylo potřebné dále uvážit, zda jsou vyvážena vzájemná práva a povinnosti, které účastníkům z ujednání o tzv. konkurenční doložce obsažené v dohodě ze dne 6.4.1999 vyplývaly.

Převzetí závazku, aby žalovaný využíval po skončení pracovního poměru účastníků své odborné kvalifikace jen v omezeném rozsahu, nepochybně zakládá nerovnost účastníků v jejich právu podnikat nebo provozovat jinou hospodářskou činnost, popřípadě získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Proto je tím spíše odůvodněn požadavek, aby tomuto závazku odpovídal jiný závazek žalobce, který by uvedené omezení kompenzoval. Z uvedených důvodů je třeba chápat ujednání o tzv. konkurenční doložce jako vzájemný (synallagmatický) závazek, při němž si bývalí účastníci pracovního poměru poskytují hospodářský prospěch navzájem a jsou si navzájem dlužníky i věřiteli (k tomu též srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.4.2002 sp. zn. 21 Cdo 1276/2001, uveřejněný pod č. 132 v časopise Soudní judikatura, roč. 2002). Odvolací soud proto měl v projednávané věci zvažovat, zda výraznému omezení žalovaného po dobu 18 měsíců od skončení pracovního poměru v jeho právu podnikat nebo provozovat jinou hospodářskou činnost, popřípadě získávat prostředky pro své životní potřeby prací, odpovídá přiměřený závazek ze strany žalobce; jestliže žalobce přiměřený závazek nepřevzal, je tím odůvodněn závěr o neplatnosti ujednání účastníků o tzv. konkurenční doložce, které ve svých důsledcích znamená "zásah do práv každého zvolit si zaměstnání nebo činnost podnikání podle svých znalostí a zkušeností". Na uvedeném závěru nic nemění ani to, že žalobce mohl podle čl. 3.4. dohody ze dne 6.4.1999 jednostranně závazek žalovaného omezit nebo zrušit, neboť na takový postup ze strany zaměstnavatele neměl žalovaný právní nárok. Odvolací soud však v

projednávané věci veden nesprávným právním názorem se věcí z uvedených hledisek nezabýval; jeho závěr, že ujednání účastníků o tzv. konkurenční doložce obsažené v dohodě ze dne 6.4.1999 je platné, i z tohoto důvodu není správné.

S názorem žalobce, že ujednání o tzv. konkurenční doložce představovalo vzájemný (synallagmatický) závazek, neboť omezení žalovaného po skončení pracovního poměru spočívající ve sjednaném zákazu konkurence bylo ze strany žalobce kompenzováno výhodami, které poskytl žalovanému za trvání pracovního poměru (poskytnutí "vysoce nadprůměrné mzdy" a "investice žalobce vložené do žalovaného za účelem zvyšování jeho odborné úrovně a kvalifikace"), nelze souhlasit. Závazku zaměstnance, aby využíval po skončení pracovního poměru svojí odborné kvalifikace jen v omezeném rozsahu, odpovídá totiž jen taková povinnost zaměstnavatele, která přináší hospodářský prospěch zaměstnanci přímo v době trvání jeho závazku, tj. také po sjednanou dobu po skončení pracovního poměru. Skutečnosti, jak vysokou vyplácel zaměstnavatel mzdu zaměstnanci za trvání pracovního poměru nebo jaké náklady vynaložil na zvýšení nebo prohlubování kvalifikace zaměstnance, jsou tu nerozhodné. Mzda je plněním poskytovaným za vykonanou práci (srov. § 4 odst.1 zákona č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku, ve znění pozdějších předpisů) a neslouží k tomu, aby přinášela zaměstnanci hospodářský prospěch po skončení pracovního poměru. Náklady, které zaměstnavatel vynaloží na získání nebo prohloubení kvalifikace zaměstnance, jsou vynakládány v souladu s potřebou zaměstnavatele (srov. § 142b odst.1 zákoníku práce) a zaměstnanci nepřináší (tím spíše po rozvázání pracovního poměru) hospodářský prospěch, který by mohl vyvážit jeho závazek vyplývající z ujednání o tzv. konkurenční doložce.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu není správný. Nejvyšší soud České republiky jej proto zrušil (§ 243b odst. 2 část věty za středníkem o.s.ř.) a věc vrátil Krajskému soudu v Praze k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 věta první o.s.ř.).

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Nesprávné poučení
- Nájem bytu
- Nároky pozůstalých (exkluzivně pro předplatitele)
- Odpovědnost státu za újmu (exkluzivně pro předplatitele)
- Promlčení (exkluzivně pro předplatitele)
- Valná hromada (exkluzivně pro předplatitele)
- Doručování
- Zastoupení
- Zánik závazku
- Zadržovací právo
- Insolvenční řízení (exkluzivně pro předplatitele)